

Markita Franulić, viši dokumentarist
Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, Ilica 44
mfranulic@mdc.hr

Stručni i pomoćni stručni djelatnici u hrvatskim muzejima - pregled

(tekst izlaganja na 1. kongresu muzealaca Hrvatske, 2008.)

Sažetak

Podaci iz Registra muzeja, galerija i zbirki u RH koji se vodi u Muzejskome dokumentacijskom centru pokazuju da je 2008. g. 225 muzeja u Hrvatskoj zaposleno ukupno 1464 osoba, od čega 986 stručnih i pomoćnih stručnih djelatnika, među kojima 566 kustosa (uključujući više kustose i muzejske savjetnike), 91 muzejski tehničar, 50 restauratora, 26 dokumentarista, 30 muzejskih pedagoga itd. Visoku stručnu spremu ima 77% muzejskih djelatnika, a 13,5 % znanstveno zvanje magistra ili doktora znanosti. Prosječna starost muzejskog stručnjaka je 45 godina. U muzejima radi 61% žena, a približno toliko ih je na poziciji ravnateljice i/ili voditeljice muzeja (2007. g. - 57%).

Analizom brojčanih pokazatelja i njihovom usporedbom s podacima iz prethodnih godina, kao i s nekim podacima iz europskih zemalja, pokazuju se konstante, promjene, trendovi i kretanja u tom segmentu muzejske djelatnosti.

Uvod

Stručni i pomoćni stručni djelatnici u hrvatskim muzejima definirani su obrazovanjem, zakonodavstvom te radnim mjestom u muzeju, što je dodatno regulirano internim aktima.

U ovom izlaganju bavit ćemo se brojčanim podacima vezanim za strukturu stručnih i pomoćnih stručnih djelatnika (kako ih definira *Zakon o muzejima*, čl. 36. - 43.) te njihovu zastupljenost prema pojedinim kategorijama, nastojeći dati prikaz značajki muzejske zajednice u Hrvatskoj.

Podatke o muzejskim djelatnicima redovito i sustavno prikupljaju i obrađuju Muzejski dokumentacijski centar – MDC (godišnjim upitnikom za Registar muzeja, galerija i zbirki u RH) i Državni zavod za statistiku – DZS (istraživanjem koje provodi svake tri godine, a posljednje je bilo 2006.). Ovaj pregled temelji se na podacima MDC-a za 2008. g.¹ Odaziv na upitnik MDC-a posljednjih godina kreće se oko 75-77%, s time da je odaziv muzeja statusa A

¹ Većina podataka prikupljena je upitnikom prikupljenim početkom 2008. g.

(onih koji su zakonski osnovani kao muzeji) oko 90%, tako da podatke uistinu možemo smatrati relevantnima.

Zakonodavstvo

Što se zakonodavstva tiče, navest ćemo specifične zakone i pravilnike koji reguliraju nazive, strukturu i obilježja stručnih i pomoćnih stručnih djelatnika u muzejima. To su:

- *Zakon o muzejima*, osobito čl. 36. - 43.
- Pravilnik o polaganju stručnih ispita u muzejskoj struci kojim se uređuje način polaganja stručnih ispita za muzejska stručna zvanja, stručne poslove i pomoćne stručne poslove utvrđene Zakonom o muzejima i to: kustos, muzejski pedagog, dokumentarist, informatičar, restaurator, muzejski tehničar, fotograf i preparator.
- Pravilnik o stjecanja viših zvanja u muzejskoj struci.
- Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, te muzeja, galerija i zbirka unutar ustanova i drugih pravnih osoba, za njihov rad, kao i za smještaj i čuvanje muzejske građe i muzejske dokumentacije, čl. 31.-36. Taj pravilnik definira kriterije za određivanje strukture i broja stručnoga i pomoćnoga stručnog muzejskog osoblja u muzejima, a to su vrsta muzeja, opseg i vrsta muzejske građe i muzejske dokumentacije, mjesto u Sustavu muzeja Republike Hrvatske, ustrojeni odjeli knjižnice, restauratorske ili preparatorske radionice i dr. Također propisuje minimalan broj i strukturu stručnog osoblja nacionalnoga, regionalnog, lokalnog i matičnog muzeja.
- Na stručne knjižnične djelatnike odnosi se Zakon o knjižnicama, a na arhivske djelatnike Zakon o arhivskom gradivu i arhivima te njihovi prateći pravilnici.
- Osim toga, tu su i posebni propisi za restauratore i konzervatore te posebni kriteriji za polaganje stručnih ispita i stjecanje viših zvanja².

Zakon ovo područje uređuje, ali i ograničava, ne uvažavajući činjenicu da u većini muzeja jedna osoba radi više poslova. Postojeće zakonodavstvo stručne djelatnike stavlja u ladice, što može ograničavati širinu njihova djelovanja ili napredovanje u zvanju. Događa se, na primjer, da osoba s položenim kustoskim ispitom radi poslove muzejskog pedagoga pa se od nje traži polaganje dodatnog stručnog ispita za to zvanje. To obično ovisi o upravi u većim muzejima, dok u muzejima s jednim ili dva kustosa, svi rade sve: upravljaju muzejom, obrađuju zbirke,

² Analizu školske spreme restauratora i preparatora u hrvatskim muzejima; anketu vezanu za ta zvanja i stanje profesije kao i prijedloge za promjenu zakona i propisa vezanih za te profesije pripremio je i objavio Goran Budija na web siteu HMD-a (www.hrmud.hr).

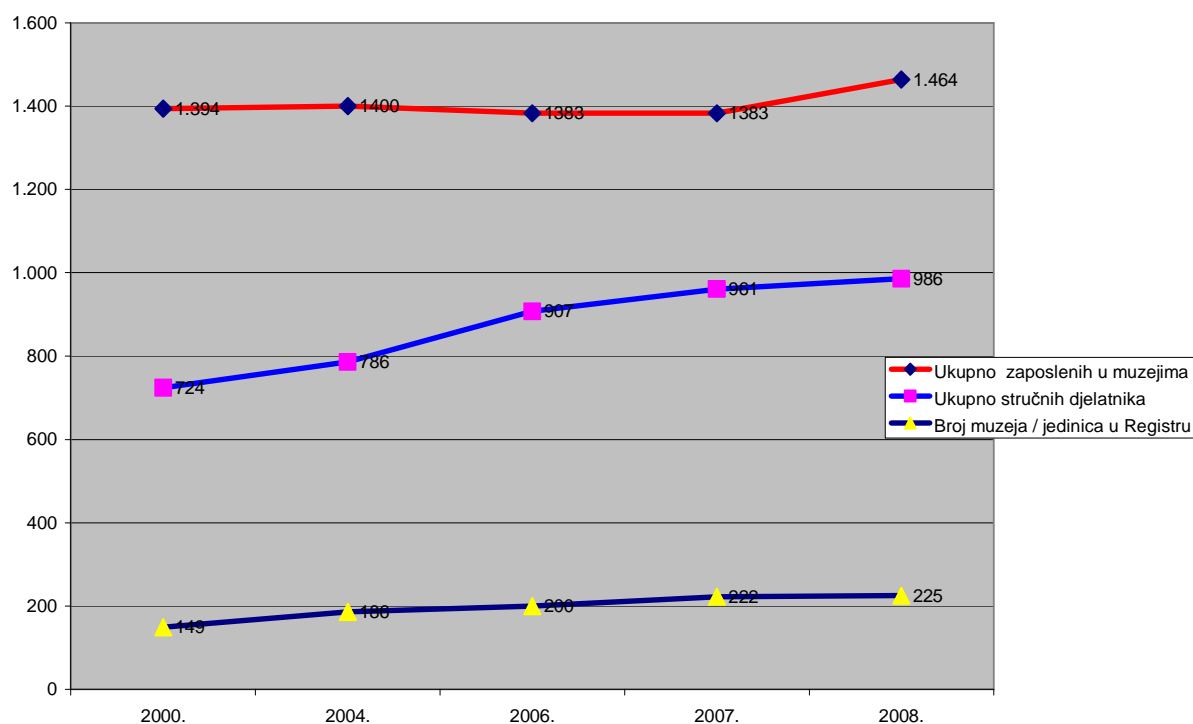
vode dokumentaciju, rade izložbe, bave se edukacijom, PR-om i marketingom, bez obzira imaju li za to odgovarajuće zvanje. Uskoro će se za posao u muzejima kandidirati osobe sa završenim studijom prema bolonjskom procesu, zbog čega će se morati promijeniti zakonski uvjeti za zapošljavanje u muzejima kao i uvjeti za stjecanje (viših) zvanja.

Ukupan broj zaposlenih u muzejima

U Registar muzeja, galerija i zbirki u RH u ovom je trenutku upisano 225 jedinica - muzeja i zbirki.

Od 2008. godine MDC prikuplja i podatke o broju ostalih djelatnika u muzejima, kako bi se dobila što cjelovitija slika muzejske zajednice.

Zaposleni u muzejima

Godine 2008. u hrvatskim muzejima radi 986 stručnih i pomoćnih stručnih djelatnika, 154 osobe na administrativno-računovodstvenim poslovima, 170 osoba na tehničkim poslovima te 154 osobe na pomoćnim poslovima, što daje ukupan broj od 1.464 osobe zaposlene u hrvatskim muzejima.

	2000.	2004.	2006.	2007.	2008.
Ukupno zaposlenih u muzejima	1.394 (izvor: DZS)	cca 1.400 (izvor: DZS, 2003.)	1383 (izvor: DZS)	podaci DZS za 2006.	1.464 (Izvor: MDC)
Ukupno stručnih djelatnika	724	786	907	961	986
Broj muzeja / jedinica u Registru	149	186	200	222	225

Usporedni podaci za razdoblje od 2000.-2008. pokazuju da broj stručnih muzejskih djelatnika stalno raste (kao i broj muzeja). Osim što je riječ o stvarnom rastu, djelomični razlog porasta broja stručnjaka je i sve bolja kvaliteta podataka koje dobivamo za Registar, osobito podataka o pomoćnim stručnim djelatnicima, koji su ranijih godina znali biti izostavljeni.

Zaposlenost u muzejima na 100.000 stanovnika – sve nas je više no ima li nas dovoljno?

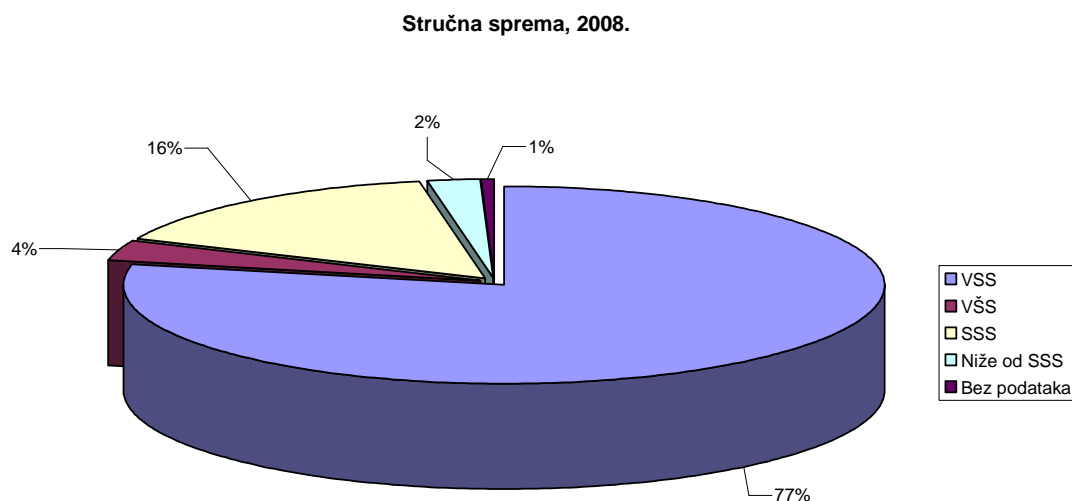
Izvor: EGMUS ³	Prosječan broj muzeja na 100.000 stanovnika	Prosječan broj zaposlenih u muzejima na 100.000 stanovnika	Populacija	Godina
Hrvatska	4,5	31,1 (ukupno) 21,6 (stručnih djelatnika)	4,5 milijuna	2007.
Norveška	3,7	80,5	4,7 milijuna	2007.
Finska	6,1	40,2	5,2 milijuna	2006.
Slovenija	8,9	117	2 milijuna	2006.
Estonija	15,7	124,8	1,4 milijuna	2007.
Rumunjska	3,5	22,6	21,5 milijuna	2007.
Bjelorusija	1,4	30	10,2 milijuna	2007.
Makedonija	1,1	22,5	2 milijuna	2006.

Hrvatska na 100.000 stanovnika ima 4,5 muzeja i 21,6 zaposlenih stručnih i pomoćnih stručnih djelatnika, odnosno 31,1 zaposlenog. Od 2005. g. broj muzeja je narastao za 0,2, a broj stručnih djelatnika za 1,9. Uspoređujući podatke s drugim europskim zemljama, uočavamo

³ EGMUS – The European Group on Museum Statistics

sljedeće: Norveška, koja ima sličan broj stanovništva kao Hrvatska, na 100.000 stanovnika, ima 3,7 muzeja i 80,5 zaposlena; Finska s 5,2 milijuna stanovnika ima 6.1 muzej i 40,2 zaposlena; Slovenija (2 milijuna stanovnika) je 2006. g. imala 8,9 muzeja i 117 zaposlenih; Estonija ima 15,7 muzeja i 124,8 zaposlenih. Od 27 zemalja koje daju podatke EGMUS-u, manji broj zaposlenih u muzejima od Hrvatske, na 100.000 stanovnika, imaju jedino Rumunjska, Bjelorusija i Makedonija.

Stručna sprema i znanstveno zvanje

Visoku stručnu spremu ima 77 % hrvatskih muzealaca, višu 4 %, srednju spremu 16 %, a 2% ima nižu spremu od srednje. Izrazito je velik broj djelatnika visoke stručne spreme. U muzejima na Zapadu omjer VSS i SSS najčešće je obrnuto proporcionalan onome u Hrvatskoj. Tablica pokazuje da se postoci i omjeri tijekom vremena bitno ne mijenjaju.

Stručna sprema	2000.	2004.	2006.	2007.	2008.
VSS	566	610	707	748	771
	78%	78%	78%	78%	77%
VŠS	27	30	34	32	35
SSS	103	102	145	156	153
	14%	13%	16%	16%	16%
Ostalo (niža od SSS)	24	27	18	20	21
Bez podataka	4	17	3	5	6

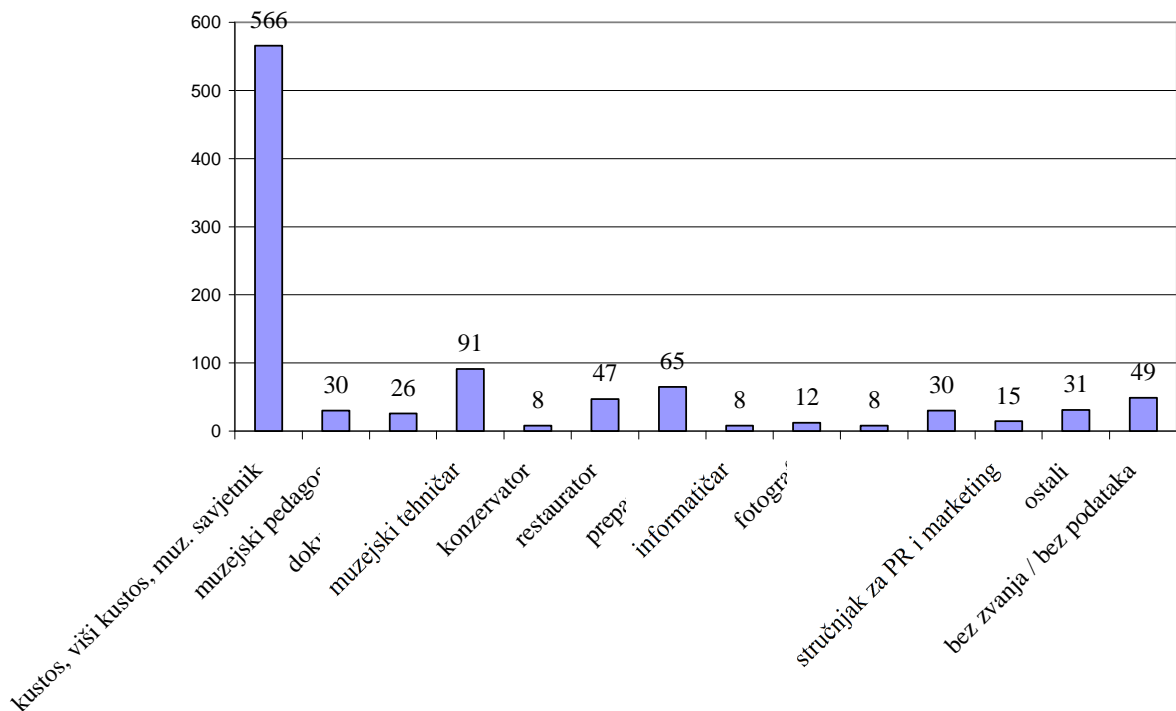
Znanstveno zvanje	2000.	2004.	2006.	2007.	2008.
dr. sc.	23	85	31	35	39
mr. sc. / mr. art.	75	25	91	95	95
Ukupno	98	110	122	130	134
% od ukupnog broja VSS	17%	18%	17%	17%	17%

Znanstveno zvanje ima 17% visokoobrazovanih stručnih djelatnika: 12% su magistri znanosti (1% više nego 2006.), a 5% doktori znanosti (2% više nego 2006.).

Osnivanjem novih sveučilišta i fakulteta, posljednjih je godina primjetan odlazak određenog broja stručnjaka sa znanstvenim zvanjima iz muzeja na sveučilište, no unatoč tome broj stručnjaka sa znanstvenim zvanjima stabilan je.

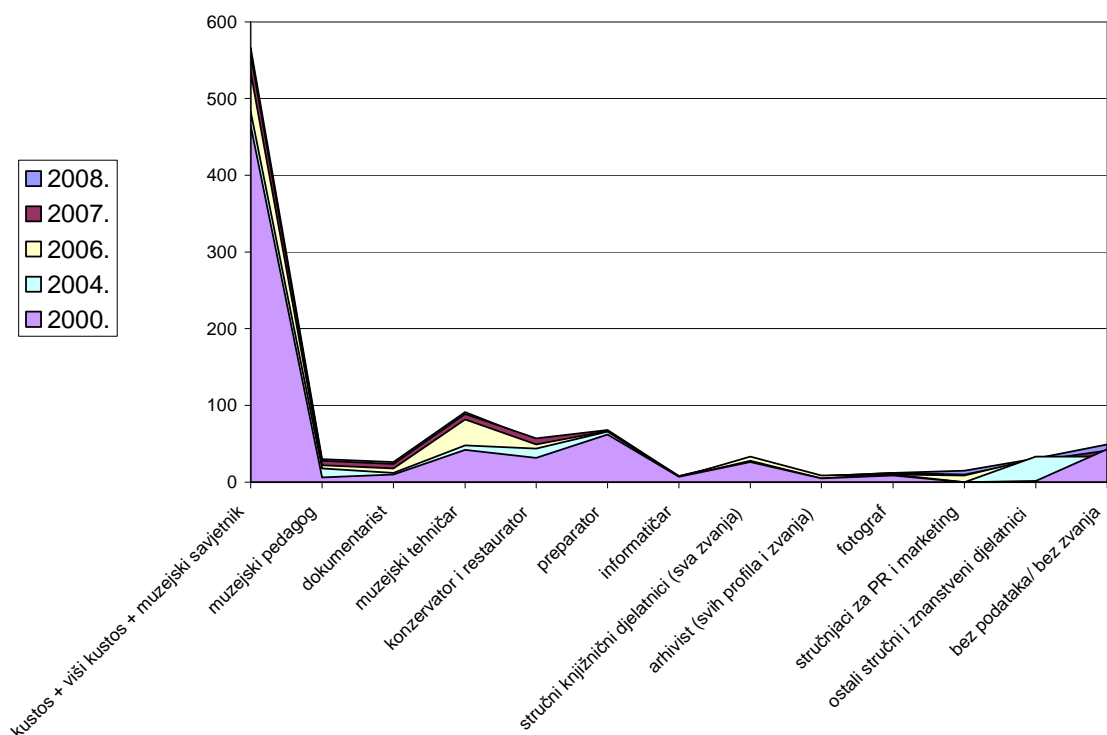
Stručno zvanje	2000.	2004.	2006.	2007.	2008.
kustos + viši kustos + muzejski savjetnik	465	483	534	558	566
muzejski pedagog	6	18	22	28	30
dokumentarist	10	12	18	24	26
muzejski tehničar	42	48	82	89	91
konzervator i restaurator	32	44	49	57	55
preparator	62	66	67	68	65
informatičar	7	6	6	8	8
stručni knjižnični djelatnici (sva zvanja)	26	28	33	30	30
arhivist (svih profila i zvanja)	5	5	9	8	8
fotograf	9	10	10	12	12
stručnjaci za PR i marketing	-	-	9	10	15
ostali stručni i znanstveni djelatnici	2	33	31	28	31
bez podataka/ bez zvanja	43	33	34	41	49

Stručna zvanja, 2008.

Prema stručnom zvanju, 2008. g., najviše muzejskih stručnjaka radi na radnom mjestu kustosa (566), bilo u zvanju kustosa ili kustosa vježbenika - 251 osoba, višeg kustosa - 209 osoba te muzejskog savjetnika - 106 osoba. Kustosi čine gotovo 59% stručnih djelatnika muzeja. Muzejskih pedagoga ili kustosa koji se bave pedagoškim poslovima te viših muzejskih pedagoga ima 30; dokumentarista i viših dokumentarista - 26; restauratora (svih stupnjeva zvanja) - 47; konzervatora - 8; informatičara - 8. Muzejskih tehničara svih stupnjeva zvanja ima 91, preparatora - 65, fotografa - 12. U hrvatskim muzejima 15 stručnih osoba bavi se PR-om i marketingom, 30 je stručnih knjižničnih djelatnika (različitih zvanja) te 8 arhivista (različitih zvanja). Ostalih stručnih i znanstvenih djelatnika ima 31, a podataka nema za 49 osoba.

Stručni djelatnici / zvanja, 2000. - 2008.

Trendovi i omjeri su konstantni, što pokazuje i grafikon.

Ne smijemo zaboraviti da je *Pravilnik o polaganju stručnih ispita u muzejskoj struci* koji se odnosi na sva ostala muzejska zvanja osim kustoskoga, donesen tek 28. ožujka 2003. pa se i sva ostala zvanja javljaju tek od tada. Do tada je određen broj kustosa radio (i) druge poslove, ali ne u tome zvanju. Naravno, to je i danas slučaj, osobito u manjim muzejima.

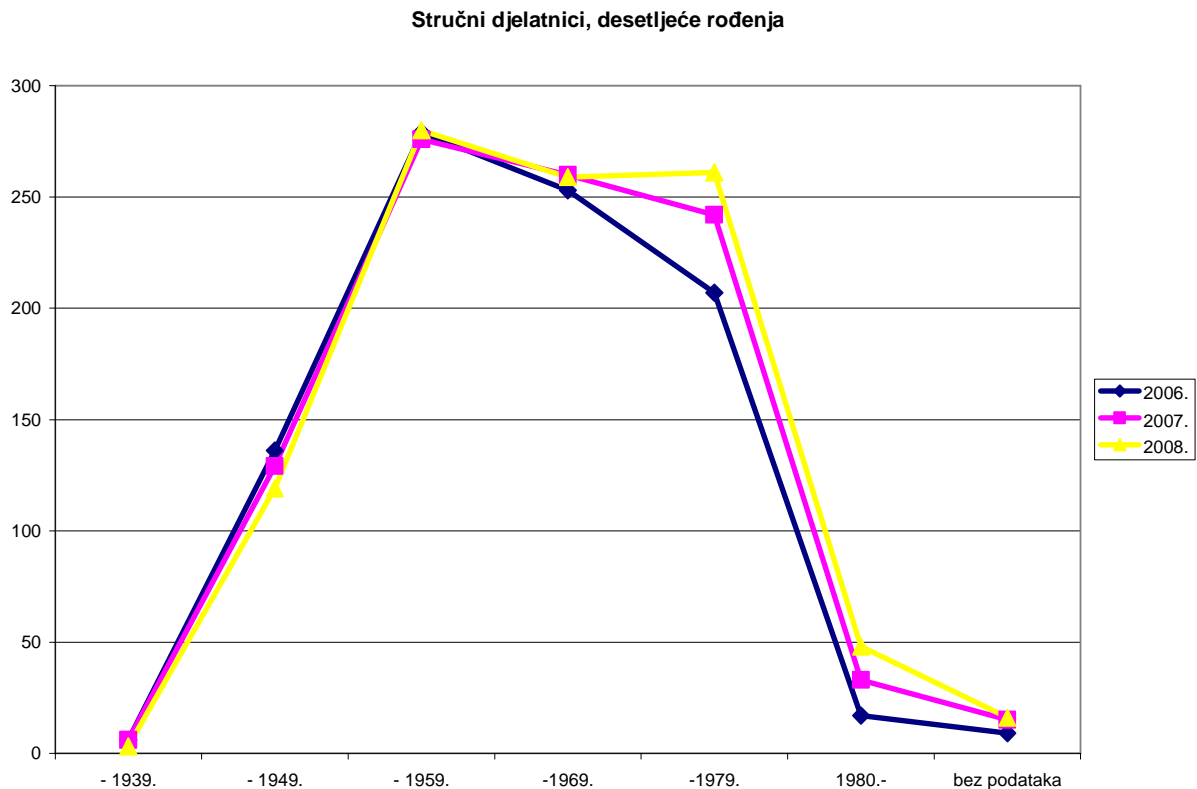
Konstanta je i nedostatan broj muzejskih tehničara, zbog čega su kustosi često prisiljeni raditi i pomoćne stručne poslove.

Važno je reći da aktualni podaci o tehničkom osoblju (bez muzejskoga zvanja) upotpunjuju sliku o "tehničkoj" ili pomoćnoj muzejskoj službi. Naime, pridodamo li broju muzejskih tehničara (2008.: 91), 170 osoba koje se bave tehničkim poslovima, dobivamo broj od 261 osobe, što znatno povećava broj osoblja u "tehničkoj i manipulativnoj" službi.

Zvanje dipl. muzeologa ima 15 osoba, što je uistinu malo s obzirom na dugogodišnju tradiciju toga studija u Hrvatskoj. Postoji i određen broj osoba sa završenim poslijediplomskim studijem muzeologije, ali ne raspoložemo tim podacima. Procjena je da ih je između 10 i 15.

Podaci DZS-a iz istraživanja za 2006. g. govore da je te godine u muzejima radilo 88 volontera. U svijetu u muzejima radi velik broj volontera. Mi nemamo tu tradiciju, ali ni ekonomske uvjete, no to je tema koja zahtijeva posebno istraživanje.

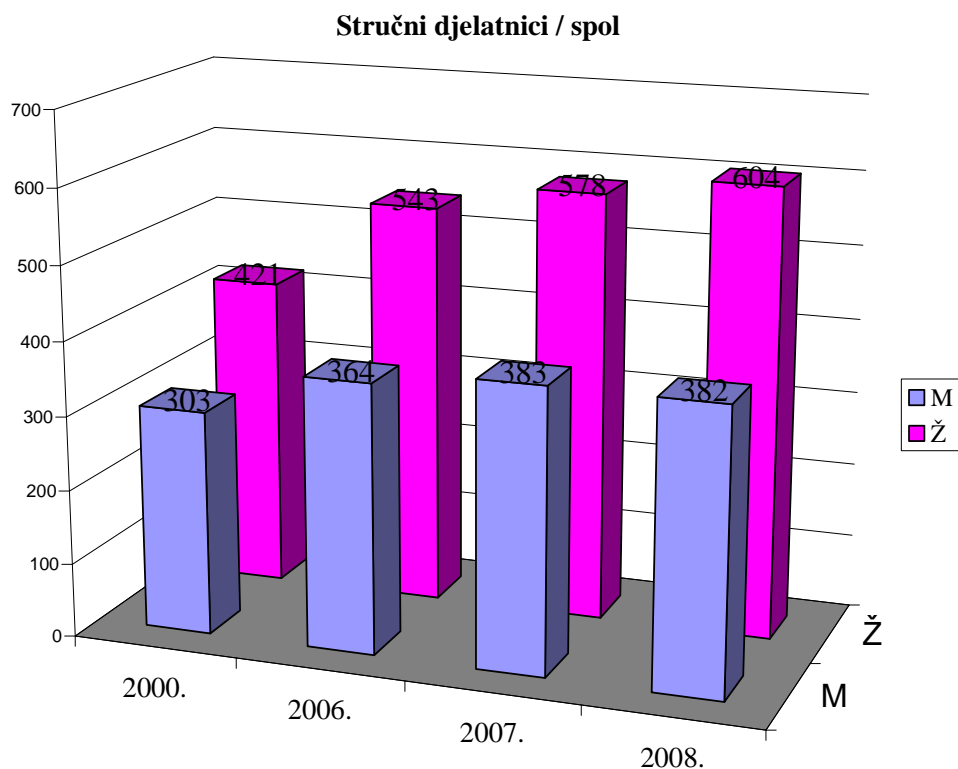
Stručni i pomoćni stručni djelatnici prema starosti

Raspodjela stručnjaka prema desetljeću rođenja pokazuje logično kretanje: broj rođenih do 1950. g. opada, a raste broj rođenih nakon 1980. Najviše je onih rođenih 1950-ih godina (279), potom 1960-ih (253), a slijede oni rođeni 1970-ih (207).

O konstantnom povećanju broja muzejskih stručnjaka svjedoči i velik broj pristupnika stručnim ispitima - sedamdesetak godišnje (među kojima je određen broj volontera koji uvijek ne ostaju u muzeju). Toliki broj pristupnika stručnim ispitima rezultat je i smjene generacija u muzejima, iako se prosječna starost muzejskog stručnjaka već više godina kreće oko 45-46 godina.

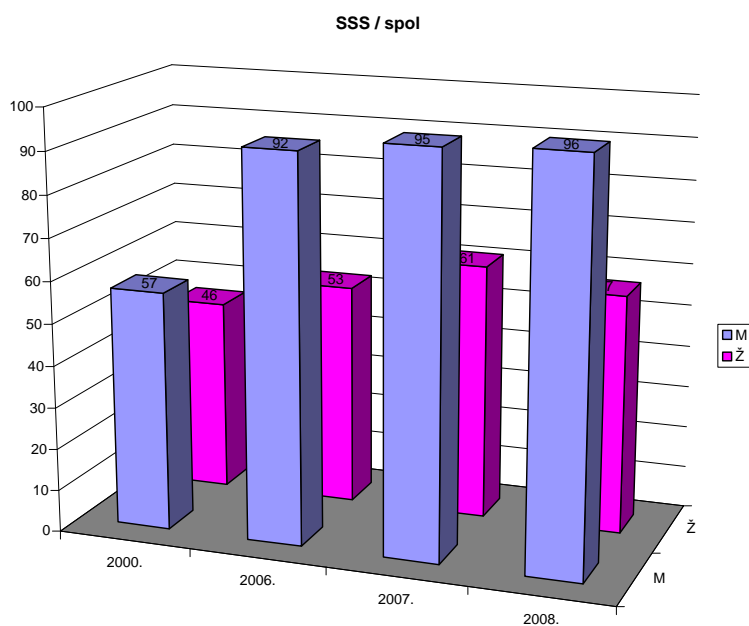
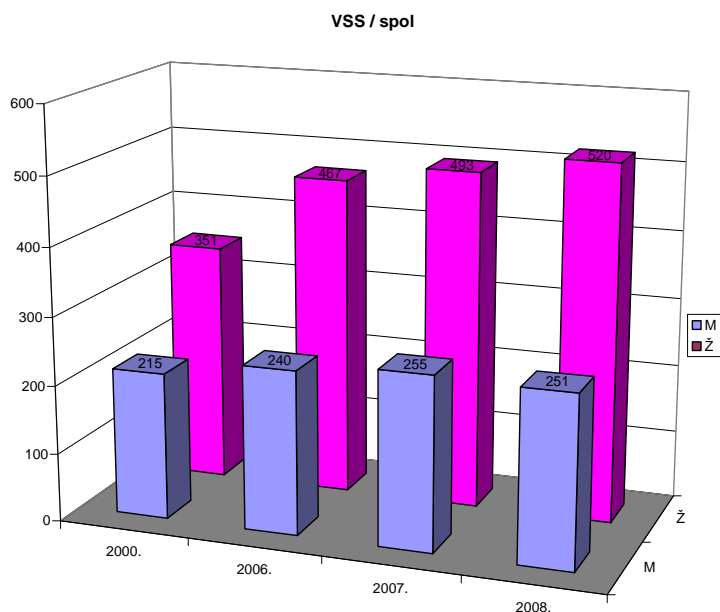
Zastupljenost prema spolu

Brojke odavno pokazuju sve veću feminizaciju struke - 61% stručnih muzejskih djelatnika su žene (2000. bilo ih je 58%).

Općenito, što je zemlja razvijenija veći broj žena radi u uslužnim djelatnostima. Prema podacima DZS-a, 2008. g., žene čine 51,8% stanovništva, a 52,9% radne snage, tako da je u muzejima "ženska populacija" za 9% brojnija od opće, a 8% od "zaposlene ženske populacije". Statistička slika hrvatskih muzealaca prati opći trend.

Stručni djelatnici / spol									
2000.		2004.		2006.		2007.		2008.	
m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
303	421	-	-	364	543	383	578	382	604
42%	58%			40%	60%	40%	60%	39%	61%

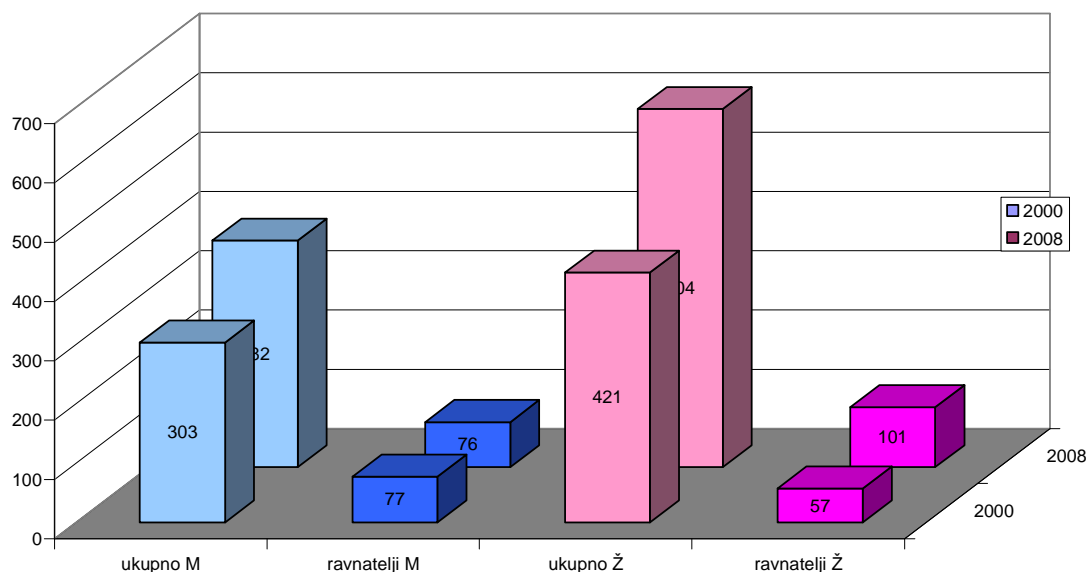

Kad je o stručnoj spremi riječ, konstantno prevladava broj žena s visokom spremom: 2000. bilo ih je 62%, 2008. - 67%. Postotak zastupljenosti žena s VSS-om veći je od ukupnog postotka zastupljenosti žena za 6%. Muškarci sa srednjom stručnom spremom brojniji su od žena (2000. bilo ih je 55%; 2008. - 63%), kao i muškarci s nižom spremom od srednje (2000. - 71%; 2008. - 67%). Razlog tome je činjenica koju možemo uočiti u rasporedu prema stručnim zvanjima: muškarci su znatno brojniji u tzv. "tehničkim" muzejskim zvanjima za koja nije potrebna visoka sprema (muzejski tehničar, preparator, fotograf).

Znanstveno zvanje / spol	2000.		2004.		2006.		2007.		2008.	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
dr. sc.	16	7	-	-	17	14	21	14	22	17
mr. sc. / mr. art.	26	49	-	-	24	67	24	69	24	71

Od ukupnog broja stručnjaka visoke stručne spreme, doktorat znanosti ima 2,8 % muškaraca i 2,2 % žena, a magisterij znanosti 3,1 % muškaraca i 9,2 % žena. Muškaraca doktora znanosti u odnosu prema ukupnom broju muškaraca visoke spreme je 9% (porast od 2 % prema prethodnim godinama javlja se ponajprije zbog smanjenja ukupnog broja muškaraca), dok od ukupnog broja žena VSS njih 3% ima doktorat. Broj žena s magisterijem znanosti posljednjih godina ustalio se na 14% od ukupnog broja žena VSS, dok od ukupnog broja muškaraca s visokom spremom 10 % njih ima magisterij znanosti.

Ukupan br. stručnjaka : ravnatelji / spol

Podaci pokazuju da broj žena ravnateljica muzeja raste: od 57 njih 2000. g. do 101 na kraju 2007. g. Omjeri (odnos prema ukupnom broju osoba određenog spola) ne pokazuju toliki porast, no postotak ravnateljica približio se ukupnom postotku žena zaposlenih na stručnim poslovima u muzejima. Godine 2000., od ukupno 58% žena, 43% njih bilo je na čelu muzeja, dok je na kraju 2007. g. od 60% žena, ravnateljica bilo 57%.

Pogledamo li broj ravnatelja u odnosu prema ukupnom broju osoba određenog spola, uočit ćemo sljedeće: 2000. g. od ukupnog broja muškaraca, 25% njih bili su ravnatelji, a 2008. 20%, što je pad od 5%. Godine 2000. 14% žena od ukupnog broja predstavnica toga spola bile su ravnateljice; 2008. g. njih 17%. U međuvremenu je ukupan broj muškaraca pao za 4% (s 43% na 39%), a broj žena narastao je za 3%.

Geografsko-administrativna distribucija stručnih djelatnika

Otpribliže 40% muzealaca (392) zaposleno je u muzejima Grada Zagreba, odnosno u 19% muzeja u Hrvatskoj. Razlog tome je broj (43 jedinice) i veličina muzeja, odnosno opseg građe: u Gradu Zagrebu, na kraju 2007. g. bilo je oko 3.370.000 muzejskih predmeta (od ukupno oko 5.970.000) što je 56% ukupne muzejske građe, od čega je 48% inventirano. Na primjer, u Splitsko-dalmatinskoj županiji nalazi se 28 muzeja (jedinica u Registru), što je 12 % od ukupnog broja, a u njima radi 13% od ukupnog broja zaposlenih (125); u Brodsko-posavskoj županiji, koja je među onima s najmanjim brojem muzeja (4 ili 1,7%), rade 22 stručna djelatnika (2,2%), ali tamo je tek nešto više od 1% od ukupnog broja građe. Te brojke pokazuju ravnomjernost u geografskoj distribuciji stručnjaka u odnosu prema broju muzeja i muzejskih predmeta. Naravno, veličina muzejskog fundusa nije jedini kriterij za zapošljavanje stručnjaka; važna je i zastupljenost različitih vrsta i profila stručnjaka, stručnjaka za provođenje različitih poslova i djelatnosti (zaštita građe, dokumentacija, edukacija i dr.). Problem geografske raspoređenosti veći je kad je riječ o zastupljenosti pojedinih zvanja. Od ukupnog broja dokumentarista (26), u Zagrebu ih radi 11 (42%), muzejskih pedagoga 13 od ukupno 30 (43%), 6 informatičara od ukupno 8 (75%), 8 stručnjaka za PR i marketing (od 15) (53%).

U Zagrebu se nalazi velik broj muzeja nacionalne važnosti, a tu su i svi matični muzeji 1. razine pa ne čudi što su bolje ekipirani; to je uostalom i bio jedan od kriterija za dodjeljivanje statusa matičnog muzeja.

Regionalni raspored restauratora pokazuje drukčiju sliku, vjerojatno zato što su mnogo ranije postali dijelom muzejske zajednice nego spomenuti profili stručnjaka; najviše ih je u Splitsko-dalmatinskoj županiji - 17, potom u Zagrebu - 14, a u Istri ih je 6.

Muzeji bez stručnog djelatnika ili samo s jednim stručnjakom

Trebao bi zabrinjavati podatak da čak u 52 jedinice (23%) ne radi niti jedan stručnjak. Među njima, 26 ih je u sastavu većeg muzeja pa im je osiguran stručni rad i logistička podrška. No da bi muzej bio živ, treba ljude.

U 50 jedinica (od čega su 3 u sastavu veće muzejske cjeline) radi samo po 1 stručni djelatnik, najčešće kustos, koji je istodobno i ravnatelj ili voditelj muzeja te se, osim stručnim poslovima, mora baviti i administrativnim te tehničkim poslovima. Jedan kustos u općem muzeju ne može stručno obraditi raznorodnu građu koju u pravilu takav muzej skuplja. To je jedno od područja gdje muzejska mreža može pomoći manjim i nedovoljno ekipiranim muzejima. No ostaje činjenica da je jedna osoba nedostatna za obavljanje sve opsežnijih i zahtjevnijih muzejskih poslova.

U 11,5 % jedinica nije zaposlen nijedan stručnjak, a izuzmemo li one u sastavu većega muzeja, u ukupno u 34% muzeja radi ili jedan ili nijedan stručni djelatnik, što zapravo znači da dobar dio njih ne zadovoljava jedan od temeljnih uvjeta za osnivanje muzeja: postojanje stručnog osoblja.

Nakon 1990. g. osnovano je 35 muzeja i zbirki, odnosno jedinica. Među njima je određeni broj onih koji su i ranije postojali, ali su preustrojeni i ponovno osnovani nakon te godine (npr. Muzej grada Kaštela, Hrvatski pomorski muzej Split, Hrvatski športski muzej). Ti muzeji zapošljavaju 66 stručnjaka, među kojima je najveći broj zaposlen upravo u ranije osnovanim i reorganiziranim muzejima. To znači da u novoosnovanim muzejima ne rade prosječno niti 2 osobe, a Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima... kao minimalni standard za lokalne muzeje propisuje 2 osobe: 1 kustosa i 1 muzejskog tehničara. Zakonom se potiče profesionalizacija muzeja, ali muzeji, odnosno njihovi osnivači, ne žele ili ne mogu zadovoljiti zadane minimalne uvjete. S druge strane, svjesni smo činjenice da u svijetu velik broj malih lokalnih muzeja počiva na volonterskom radu pripadnika lokalne zajednice.

Zaključak

Prosječan broj stručnih djelatnika po muzeju je 4,5 - što zaista nije mnogo, osobito ako pogledamo strukturu stručnjaka. Tako je npr. prosječan broj kustosa (uključujući i viša kustoska zvanja) - 2,6 dok je prosječan broj muzejskih tehničara tek 0,4 (pridodamo li im tehničko osoblje bez muzejskoga zvanja, dobivamo prosjek od 1,2 tehnička djelatnika), dokumentarista je 0,11; a muzejskih pedagoga 0,14.

Brojke govore same za sebe, a pridodamo li im usporedne podatke o broju muzejskih stručnjaka na 100.000 stanovnika, očigledan je manjak stručnih i pomoćnih stručnih djelatnika različitih profila u hrvatskim muzejima.

Zanimljivo bi bilo izraditi analizu u kojoj mjeri muzeji zadovoljavaju kriterije zadane u Pravilniku o stručnim i tehničkim standardima... koji se odnose na minimum stručne ekipiranosti muzeja. Te bi brojke, čije bi uporište bilo u postojećem zakonodavstvu, zacijelo bile dodatni argument isticanju potrebe za stručnim osnaživanjem muzeja.